

Pirjo Seddiki

Taide valehteluna

” ...päidemme yllä liihottelee sininen lintu laulaen kauniista ja mahdottomista asioista, asioista jotka ovat ihania eivätkä koskaan tapahdu, asioista joita ei ole ja joiden tulisi olla. Mutta ennen kuin tämä tapahtuu, meidän on viljeltävä kadotettua valehtelemisen taitoa.”

Kiasman ARS06-näyttelyn alaotsikkona on toden tuntu ja sen tavoitteena on etsiä erilaisia tapoja ymmärtää todellisuutta.¹ Miten todellisuus, totuus, totuudellisuus ja taide suhtautuvat toisiinsa? Tähän nähden nostan näkyviin poleemisen puheenvuoron ajalta ennen postmodernia, Oscan Wilden kirjan "Valehtelemisen rappio".

Oscar Wilden dialogimuotoon kirjoittama pieni kirja pyörittelee taiteen olemusta realismin ankaraa, kylmää vaatimusta vasten. Kirjan teesit ovat kiinnostavia ja polttavan ajankohtaisia yhä tänään sata vuotta niiden julkaisemisen jälkeen. Pohtiessani oman tutkimustyöni yhteydessä taiteen paikkaa muotoilukasvatuksessa joudun jatkuvasti kasvatusten usein implisiittisten hyödyn, rehellisyyden ja luonnollisuuden vaatimusten kanssa. Täyttääkseen hyvän maun, skandinaavisen muotoilun ja esteettisesti arvokkaan kriteerit, muotoilutuotteiden tulisi olla kaikkea muuta kuin valehtelua. Niiden olisi seisottava rehellisesti muotojensa, materiaaliensa ja väriensä muodostamien merkitysten ilmentyminä, funktionaalisina, koristelemattomina, järkähtämättömän järkevinä olioina. Joutuuko taidekasvatus wildelaisittain valehtelun harjoituksena armotta ristiriitaan näiden vaatimusten kanssa? Oscar Wilde kyseenalaistaa totuudellisuuden

¹ Kiasma-lehti 30, 2006 vol 9 ja 31, 2006 vol 9

vaatimukset. Onko hän tosissaan vai onko teksti ymmärrettävä ironisoivana haasteena, kuten sen dialogimuotoon kirjoitetut vastakommentit antavat ymmärtää? Kyllästyneiden Nautiskelijoiden kerhon jäsen Vivian, jonka suulla Wilde puhuu valehtelun puolustuksensa, toteaa kirjastonsa oven päällä lukevan ”Oikku”.

Luonto on muotoilijalle ehtymätön lähde?

Wilden urbaani keskustelija karttaa välinpitämätöntä luontoa, jossa ihminen muuttuu persoonattomaksi ja kadottaa yksilöllisyytensä. Hän ei viihdy piittaamattomassa, epäkiitollisessa ja epämukavassa luonnon helmassa, muhkuraisella nurmella, jossa hän vertautuu vaivaiseen takiaiseen tai lehmään. Jos luonto olisi mukava ja täydellinen, ihminen ei olisi keksinyt arkkitehtuuria tai taidetta. Luonnolla on kyllä hyviä tarkoituksia, mutta se ei vie niitä loppuun, taide sentään on paikallaan paikkaamaan luonnon vajavaisuutta. Jopa luonnon monimuotoisuus on ainoastaan mielikuvituksemme ja luontoa katsovan ihmisen varassa.

Samankaltaisen ajatuksen luonnosta tavoittaa Nietzschen teksteistä. Hän kirjoittaa useaan otteeseen luonnon epäoikeudenmukaisuudesta, sen määrättömästä tuhlavaisuudesta ja oikullisuudesta. Luonto on vailta ihmisten arvostamia ominaisuuksia, kuten sääliä ja huomaavaisuutta, sillä ei ole myöskään tarkoitusta, se on silkkaa sattumaa.² Nietzsche kärjistää luonnon kauhistuttavaksi ja pahaksi. Paha on ollut aina tehokasta, joten olkaamme luonnollisia, näin päättelevät ihmiskunnan suuruudet, tehontavoittelijat.³

Wilden keskustelija tuomitsee myös käsityksen luonnon alkuperäisyydestä. Luonnolla ei ole mitään omaa sanottavaa. Ihmiset löytävät luonnosta ainoastaan sen, mitä ovat siihen itse tuottaneet. Luonto on lopulta miten sen näemme. Katseltuamme aikamme auringonlaskumaalauksia pakotamme kanssaihmisetkin ihailemaan maalauksellista taivaan rusotusta, joka lopulta muuttuu omaksi irvikuvakseen, emmekä enää kehtaa ylistää sen väriloistoa joutumatta pikkuporvarillisen kitschin valtakuntaan. Maalaukset, jotka saivat punaisen taivaan (tai suomalaisittain valkorunkoisen riippakoivun järven rannalla)

² Nietzsche. Hyvän ja pahan tuolla puolen s. 12; Epäjumalten hämärä s. 66

³ Nietzsche. Iloinen tiede s.140

näyttäytymään ensin huumaavan kauniina, saavat loputtomalla toistolla meidät viimein näkemään sen ainoastaan kliseenä, kehnona Turnerina tai tänä päivänä vielä pahempaa, alennustavaratalon tarjoustuotteena.

Wildelle Lontoon sumut näyttäytyivät impressionistien aikaansaamana outona ilmastonmuutoksena. Sumuharso, joka luultavasti on ikiaikaisesti roikkunut jokien ja kaupunkien yllä, muuttuu näkyväksi vasta maalareiden luomuksena. Taide tekee luonnon näkyväksi ja juuri sellaiseksi näyksi, jonka se haluaa. Omana aikanamme luontodokumentit ajavat samaa asiaa, ne osoittavat meille miten luonto on ja niiden linssin läpi me sen näemme. Luonto näyttää jopa suosikkielokuvan pingviinien tavoin useimmiten käyttäytyvän ihmisten kaltaisesti. Luonto ei siis voi olla taiteen alkuperä. Wildelle taide ei koskaan ilmaise muuta kuin itseään, ei edes ajan henkeä tai yhteiskunnallisia ilmiöitä.

Valehteleva taiteilija?

Jopa ainoat uskottavat muotokuvat ovat ne joissa on hyvin vähän mallia ja hyvin paljon taiteilijaa. Tyyli ja vain tyyli saa meidät uskomaan johonkin, joten maalarit, jotka eivät maalaa, mitä itse näkevät vaan mitä yleisö näkee (joka ei näe koskaan mitään), joutuvat unholaan. Kukaan suuri taiteilija ei koskaan näe asioita sellaisina kuin ne todellisuudessa ovat; jos hän näkisi, hän lakkaisi olemasta taiteilija. Oman täydellisyytensä taide löytää ainoastaan itsestään, ei itsensä ulkopuolelta, jossa elämä ja luonto osoittautuvat tylsiksi ja epätäydellisiksi.

Taide on pikemmin huntu kuin kuvastin.

Onko taiteilijan siis oltava hunnuttaja, silmäkääntäjä ja valehtelija? Taide on oikeastaan vain liioittelun laji ja valikointi taiteen sieluna ainoastaan ylikorostuksen äärimuoto. Saman Wilde kirjoittaa koskemaan myös taideteollisuutta. Hän näkee koko taideteollisuuden eurooppalaisen historian kamppailuna jäljittelyn ja orientalismin välillä. Wilden määrittelemä orientalismin kaihtaa islamiin pohjautuen kaikkea luontokappaleiden esittämistä ja vaalii sen sijaan taiteellista tyylyttelyä. Tällöin se muotoilee elämän kaunistukseksi sellaista, mitä siitä on puuttunut, eli luo uutta. Luonnon jäljittelypyrkimykset ovat tuottaneet ainoastaan ikävystyttäviä, arkisia ja rahvaanomaisia tuloksia. Tänä päivänä nimitämme niiden tuotoksia suurimmalta osaltaan kitschiksi. 1800-luvun lopun esinemaailmasta Wilde nostaa tällaisina onnettomina esimerkkeinä englantilaiset seinävaatteet ja saksalaisen taidelasin. Toisessa esseessään hän toteaa myös miten epämiellyttävää on joutua nauttimaan sotkapaistinsa lautaselta,

jonka pohjalla hämmöttää kuutamomaisema tai auringonlasku; tuijottelu etäisyyteen sopan läpi ei todellakaan lisää ruokahalua.⁴

Taiteen rappio ilman valehtelua

Wilde kuvailee kehityskulkua, jonka taide on käynyt läpi kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa taide alkaa abstraktilla koristelulla, pelkästään mielikuvitukseen perustuvasta työstä, joka pohjautuu olemattomaan ja epätodelliseen. Toisessa vaiheessa elämä lumoutuu tuosta uudesta ihmeestä ja anoo pääsyä sen taikapiiriin. Taide ottaa elämän materiaaliksi ja muokkaa sitä tosiasioista välittämättä kuvitellen ja unelmoiden. Rakentamalla kauniin tyylin, koristelevan, ihannoivan käsittelytavan se tulee rakentaneeksi samalla muurin itsensä ja todellisuuden välille. Näin elämä ja taide ovat jo vuorovaikutuksessa olematta kuitenkaan yhtä. Kolmannessa vaiheessa elämä saa yliotteen taiteesta ja karkottaa sen erämaahan. Tätä viimeistä vaihetta Wilde pitää valitettavana rappiona, josta tätä nykyä kärsimme (siis 1800-luvun lopulla).

Voi kysyä jäimmekö tähän taiteen autiomaahan elämän totuuden vaatimustemme kanssa? Tuntuuko tosiasioiden kylmävä kosketus elämässämme, kuten Wilde huomauttaa amerikkalaisen kaupallisuuden aineellistuneesta hengestä, joka on välinpitämätön asioiden runollista puolta kohtaan?

Ajankohtainen kysymys kaikuu korvissani, mitä hyötyä on taiteesta ja taidekasvatuksesta, miten se lisää kansantuotetta, voiko sitä myydä ja ostaa, saako siitä voittoa, kehittääkö se minua paremmaksi ihmiseksi, voiko sitä syödä?

Taiteen tosi koulu ei ole elämä vaan taide. Elämä jäljittelee taidetta enemmän kuin taide elämää. Wilden väitteet näyttäytyivät omana aikanaan paradoksaalisina, mutta postmodernin, intertekstuaalisuuden ja reality-tv:n jälkeisenä aikana ne tuntuvat jo itsestäänselvyyksiltä. Taide keskustelee itsensä kanssa, väittelee, lisää kommentteja ja lainauksia, leikkelee itseään paloihin ja järjestelee niitä uudelleen, hämmästelee, väheksyy ja ylistää itse itseään. Elämää ja luontoa saatetaan tosin käyttää taiteen raaka-aineina muiden joukossa, mutta silloin ne on muutettava taiteellisiksi käytänteiksi. Mikäli taide luopuu kuvitteellisesta välineestään, se luopuu kaikesta.

⁴ Wilde Oscar .2001.*Lontoon mallit ja taideluentoja amerikkalaisille*

Entä miten elämä jäljittelee taidetta? Wilde kertoo miten kreikkalaiset sijoittivat morsiamen kammioon kauniin Hermeksen tai Apollon patsaan, jotta maailmaan syntyisi yhtä ihania lapsia kuin ne.⁵ Heille realismi oli kauhistus, koska he aavistivat realismin tekevän vääjäämättä ihmisistä rumia. Omana aikanaan Wilde näki taidesalonkien yleisössä Rossettin naisten mystiset silmät, valtoimenaan valuvat varjomaiset hiukset, norsunluukaulat ja sirot kädet. Suuri taiteilija keksii tyytit ja elämä pyrkii toistamaan ja kopioimaan sen kansaan menevässä muodossa.

Koska aikanamme suuri taide (suuruus mitattuna sillä, että suuri yleisö sen näkee ja tuntee) ei ole pysähtyneissä maalauksissa vaan liikkuvassa kuvassa, on elämän taiteen jäljitelmiä löydettävissä elokuvien jäljiltä. Katukuvaan unohtuivat pitkät nahkatakkit saporopäisten nuorten miesten päälle Matrixin jäljiltä, safaripuvut tosin jo väistyivät Elämäni Afrikka -elokuvan jäämistönä, entä miten kauan elivät meksikolaiset puserot tai salsahameet Frida Kahlon innoittamina. Kansaan menevä kopiointi on saanut tuottavat ja tehokkaat muodot, muotiteollisuus ennakoi elokuvien ensi-iltoja sopivin trendikkäin muokkausvälinein, jotta elämä pysyy taiteen vauhdissa. Wilde olisi tuskin voinut kuvitella missä mittasuhteissa taiteen kopiointi lopulta muokkaa ihmisiä.

Television kasvojen muuttumisohjelmassa nuori mies valitsee elokuvakuvastosta itselleen Brad Pittin nenän ja kirurgi toteuttaa toiveen. Käsitetaiteilija Orlan kierrättää valitsemiensa maalausten kasvopiirteet kauneusleikkausten avulla omaan elämäänsä, lihaansa ja tekee siitä uudelleen taidetta, jolloin taide ja elämä jäävät kiertämään kehää taiteesta elämään ja elämästä taiteeseen.⁶ Taiteen kopiointi ei pysähdy ainoastaan pintaan vaan ulottuu jopa uskonnollisuuteen, ihmisen syviin tuntoihin, käsityksiin elämästä itsestään. Ajankohtaisena ilmiönä muutaman vuoden takainen suosikkikirja ja tämän vuoden hittielokuva Da Vinci-koodi on aiheuttanut massamitoissa muutoksia käsityksissä kristinuskon perusteista.

Kaikki huono taide syntyy siitä, että nostetaan elämä ja luonto ihanteiksi. Silloin lopulta valkenee, että valehtelevien, kauniiden epätotuuksien kertominen on

⁵ Platonin Pidoissa siittäminen ja synnyttäminen vaativat lähelleen kaunista, ruman läheisyydessä raskaana oleva ahdistuu ja käpertyy surullisena kokoon ja peräti pidättäytyy synnyttämästä. Siittäminen ja synnyttämisen ehtona on kauneus, joka takaa kuolemattomuuden. s.122

⁶ Brand s.162

taiteen varsinainen päämäärä. Valehtelemisen taito on siis elvytettävä. Valehtelemisellä on monenlaisia asteita, alkaen pienistä, hyödyllisistä valkoisista valheista kohti korkeinta kehitysastetta, joka on valehteleminen valehtelemisen vuoksi, valehteleminen taiteessa. Jotka eivät rakasta kauneutta enemmän kuin totuutta, eivät tule koskaan pääsemään taiteen sisimpään pyhäkköön kuten eivät he, jotka eivät rakastaneet Platonia enemmän kuin totuutta, saaneet ylittää akatemian kynnyistä.

Nietzschen viisi väitettä taiteesta Heideggerin luennassa tiivistää samankaltaisen taiteen, totuuden ja elämän suhteen. Ensinnäkin taide on ihmisen tuotetta, ei jotain meille vierasta kuten luontoa, se on meille tutuin ja helpoimmin saavutettava muoto tahdosta valtaan. Toiseksi taide on ymmärrettävä taiteilijan ehdoin (ei siis luonnon, elämän yleensä tai totuudellisuuden), jolloin kulttuuri voi edistyä vain taiteen ja teoksen merkityksen keskeiseltä pohjalta. Taide toisin sanoen opettaa taidetta. Kolmanneksi Nietzsche esittää vaikeammin lähestyttävän metafysisen kysymyksen olemisesta, jossa taide on ensimmäinen esiintymä olentojen kokonaisuudessa, Nietzscheille taide on olennainen tapa miten olevat ovat. Lisäksi taide on nihilismin vastaveto ja lopulta taide on merkittävämpää kuin totuus.⁷ Taide siis asettaa todellisuuden olemalla merkittävämpää ja edeltävää suhteessa totuuteen. Jokaisen taiteilijan oma fantasmahistoria hunnuttaa ja himmentää vanhat totuudet saaden ne lopulta menehtymään.

Sekä Wilde että Nietzsche kritisoivat pyrkimystämme epätoivoisesti totuuteen ja asioiden tilaan, jota kutsumme tosiasioiksi. Nietzsche toteaa, että on vain moraalinen ennakkoluulo, että totuus on arvokkaampaa kuin näennäisyys, meidän olisi oletettava ainoastaan näennäisyyden eri asteita, niiden erilaisia valöörejä.⁸ Hänelle valhe on elämälle välttämätöntä, se on osa olemassaolomme pelottavaa, kauhistuttavaa ja kyseenalaista luonnetta.⁹ Wilde kohdistaa kritiikkinsä koulujärjestelmää kohtaan, joka on täysin laiminlyönyt valehtelun opettamisen. Hän viittaa Platonin Valtion ensimmäisiin kappaleisiin, joissa valehtelun asema kotikasvatuksessa vielä puolustaa paikkaansa. Mutta miten surkeasti se onkaan laiminlyöty kouluissa: koulujärjestelmän tarkoitushan on siirtää tosiasioita sukupolvelta toiselle, saada aikaan käveleviä tietosanakirjoja (nietzscheläistä

⁷ Heidegger s 138 -140

⁸ Nietzsche. Hyvän ja Pahan tuolla puolen s.38

⁹ Heidegger s217

termiä käyttäkseni), joille luonnontieteet ja niiden sisältämä totuus maailmasta ovat ensimmäisiä ja tärkeimpiä olemassaolon edellytyksiä.

LÄHTEET

Brand Peggy Zeglin. 1998. *Disinterestedness and Political Art*, teoksessa Korsmeyer Carolyn ed. *Aesthetics: the Big Question*. Blackwell Publishers Ltd. Massachusetts

Heidegger Martin. 1979. *Nietzsche volume I: The Will to Power as Art*. Harper & Row Publishers. San Francisco

Kiasma-lehti 30, 2006 vol 9 ja 31, 2006 vol 9

Nietzsche Friedrich. 1995. *Epäjumalten hämärä eli miten vasaralla filosofoidaan*. alkup. *Götzen-Dämmerung*. Unio mystica. Helsinki

Nietzsche Friedrich. 1999. *Historian hyödystä ja haitasta elämälle*. alkup. *Von Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben 1874*. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuyksikkö. Jyväskylä

Nietzsche Friedrich. 2001. *Näin puhui Zarathustra: kirja kaikille eikä kenellekään*. Suom. J.A. Hollo. Otava. Helsinki

Nietzsche Friedrich. 2002. *Ecce homo*. Unio mystica. Helsinki

Nietzsche Friedrich. 2004. *Iloinen tiede*. alkup. *Die fröhliche Wissenschaft 1882*. Otava. Helsinki

Platon. 1999. *Teokset III. Pidot*. suom. Marianna Tyni. Otava. Helsinki

Wilde Oscar. 2001. *Lontoon mallit ja taideluentoja amerikkalaisille*. Kopijyvä. Jyväskylä

Wilde Oscar. 1998. *Valehtelun rappio*. Otava. Helsinki.